УКРАЇНОЗНАВСТВО І РЕФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ ОСВІТИ В УКРАЇНІ*

Леонід ТОКАР
кандидат історичних наук, доцент,
завідувач відділу історичних
та теоретико-методологічних проблем українознавства ННДІУ

Як це не прикро, але й на 19-му році незалежності в нас є ще люди, яким мало що відомо про українознавство як єдину науку про український народ і його країну, як і ті, хто з різних причин не сприймає її концептуальні підходи, у тому числі й правомірність формули, за якою саме українознавству належить визначальна роль у реформуванні змісту національної освіти.

Більше того, тепер дехто взагалі ставить під сумнів своєчасність реформування духовної сфери в умовах економічної, соціально-політичної та моральної розбалансованості суспільного життя. Так, зокрема, посол РФ М. Зурабов на сторінках газети «День» (22–23 жовтня) стверджував: «Проблема сьогоднішньої української влади… полягає в тому, що вона розуміє невідкладність реформ, а подушки безпеки в неї немає» і що «реформи на спаді економіки не проводяться». І наша влада, неначе почувши такого роду поради, лише 2014 рік (?) передбачає оголосити роком освіти. І це в той час, коли проблеми в реформуванні освіти вкрай загострилися. Погоджуючись із соціально-економічним підґрунтям будь-яких суспільних реформ, висловимо все ж дещо іншу думку: економічний і соціальний поступ немислимий без відповідного їхнього духовного виразу. На наше глибоке переконання, відкладати чи встановлювати якусь чергу в розв'язанні існуючих проблем як у сфері матеріального, так і духовного життя, і зокрема в галузі освіти та виховання, аж до 2014 р. нічим не виправдано. Бо справа в тому, що проблеми соціальні, економічні, політичні, моральні, наукові й освітянські не можуть вирішуватися поодинці.

А щоб сприйняти чи заперечити логіку запропонованої у виступі формули реформування української освіти, необхідно, як мінімум, мати чіткі уявлення: ***по-перше***, про те, що таке освіта, яка її мета та соціальні функції; ***по-друге***, яким чином визначається її зміст і головні напрямки розвитку; і, ***по-третє,*** яке відношення до всього цього має українознавство.

У науковій літературі термін «освіта» досі трактується, головним чином, як процес і результат засвоєння систематизованих знань, вироблення уміння і навичок, як необхідна умова підготовки людини до життя і праці. Погоджуючись із таким визначенням, важливо все ж наголосити, що воно передбачає не лише засвоєння знань, а й виховання на їхній основі навичок, умінь, поведінки та дії. І процес цей завжди має свою мету, зміст і форми, які визначаються домінуючими в суспільстві відносинами.

Пропонуючи таку точку зору щодо змістового наповнення та структурної побудови, додамо лише, що виховний процес, як і освіта в цілому, навіть на інтуїтивному рівні, органічно поєднується (взаємодіє) з природою (довкіллям) людського буття; що в трансформації змісту освіти та виховання завжди проявляється конкретно-історична та етносоціальна сутність буття народу; що в логіці його розвитку на шляху самовдосконалення й самореалізації людини (народу, нації) завжди присутня перспектива. А все це разом і ставить на перший план потребу постійної ідентифікації змісту освіти з усіма часопросторовими формами його прояву.

Таким чином, визначення змісту національної освіти не може відбуватися інакше, як на основі пізнання (самопізнання) природної сутності людини, народу, нації як цілого, усвідомлення ними значення єдності всіх сфер свого часопросторового буття і засобів самореалізації. Відповідно метою та важливою соціальною функцією освіти мають стати навчання і виховання, які покликані сприяти оволодінню досвідом, уроками і технологіями пізнання, самопізнання, самовдосконалення й самореалізації людини, народу, нації. І саме тому в освіті так важливо забезпечити єдність мети, змісту і форм її організації.

Пошуки ж змісту освіти за межами власної сутності, форм її конкретно-історичного прояву й перспектив самореалізації – справа не тільки не продуктивна, але й шкідлива. Особливо тепер, коли за допомогою новітніх технологій освітній процес набуває небаченої ще динаміки і форм взаємодії з індивідом.

Коли ж виходити з того, що **українознавство є наукою цілісного пізнання (самопізнання), творення й самотворення української людини, народу, нації, етнічної території (України) в усій часопросторовій повноті її сутності, що**

* В основу статті покладено доповідь автора на Міжнародній конференції «Українознавство у світовому гуманітарному просторі» 21 жовтня 2010 р.

воно досліджує сам феномен українства, закономірності, досвід та уроки його розвитку і прояву у визначальних сферах буття, то стане зрозумілим, наскільки органічно єдиним має бути розвиток українознавчої науки і формування змісту та структури національної освіти.

Та складність визначення змісту і форм освітньо-виховного процесу полягає і в тому, що, відтворюючи розвиток єдиного цілого (людини, народу, нації), він кожного разу моделюється в якісно нових умовах і, відповідно, – формах прояву, оскільки завжди має бути адекватним до особливостей самого життя. Додамо лише, що це за неодмінної умови, коли форми прояву життя не заперечують своєї природної сутності. У разі ж, коли таке трапляється, тоді й виникає підґрунтя для прояву протиріччя, а то й конфлікту між його матеріальною і духовною сферами. І розв'язання їх може бути знайдене лише тоді, коли в суспільстві сформується чітке розуміння причин невідповідності визначальних чинників самого життя: сфери соціально-економічних відносин і духовної сфери, освіти й виховання зокрема.

Це стає відчутним особливо на крутих поворотах історії, коли відбуваються злами в системі господарювання, управління, розподілу і т.п., різко змінюються вектори руху, світоглядні установки, ідеали, ціннісні орієнтири, моральні принципи, стереотипи в психології тощо. Тому вирішення завдань трансформації освіти та виховання в Україні на сучасному етапі аж ніяк не може бути зведене лише до суто, так би мовити, «внутрішніх» проблем: змін у сфері управління, збільшення кількості років навчання, впровадження нових технологій та інновацій, застосування більш відповідних форм оцінювання знань і т.п. Вони значно ширші і глибші. У першу чергу це стосується змісту та напрямків розвитку освіти: питань світоглядних, культурологічних, політичних і, неодмінно, стратегічних. Бо освіта й виховання творять майбутнє спільноти, нації, держави. Ще Платон говорив: «Покажіть мені систему виховання, і я скажу, в якій державі ви хочете жити».

Тож і питання майбутнього української освіти, її змісту та орієнтирів, форм їхнього прояву мають стати такими ж домінантними для спільноти й держави, як і питання подальшого соціально-економічного, внутрішньополітичного та геополітичного розвитку.

Формально не можна сказати, що питання змісту освіти в нас залишаються поза увагою. Про них тепер регулярно говорять на конференціях, круглих столах, семінарах, парламентських читаннях, немало про це можна прочитати в періодиці. Але справи посуваються надто повільно. Більше того, робляться спроби якщо не відстояти старі орієнтири, то принаймні уповільнити процес пошуку нових.

Після проголошення в 90-х роках курсу на розбудову в Україні національної освіти не лише педагоги, а й громадськість відчула, що він не узгоджується з науково-педагогічною базою та практикою радянської доби. І не тому, що там пропонувалися не виважені методи, форми організації та технології, а, головним чином, через неузгодженість нових ціннісних установок, орієнтирів зі змістом і напрямками розвитку освіти. Цим, у першу чергу, й було мотивоване розроблення і прийняття в 1992 р. Державної національної програми «Освіта. Україна XXI ст.», в якій основний наголос робився на розбудові в Україні саме національної освіти та виховання. Шкода, але цей принципово важливий документ не дійшов навіть межі XXI ст., освіту якого він мав би визначати. Найприкріше те, що виписані в Програмі положення про утвердження національних засад в освіті так і залишилися на папері. І причини того крилися у світоглядній, політичній та організаційно-управлінській площинах. Відомо, що на виконання положень цієї Програми були прийняті: ухвала колегії Міністерства освіти України (25 грудня 1995 р.) «Про концептуальні засади гуманітарної освіти України», Постанова Міністерства освіти України (24 грудня 1997 р.) «Про державний стандарт освіти», а згодом – і Постанова Кабінету Міністрів України «Про Базовий навчальний план загальноосвітніх навчальних закладів» (5 серпня 1998 р.), в яких, зокрема, визначалося, що з 2001/2002 навчального року в усіх школах України українознавство мало бути введене як одна з інваріативних дисциплін. Але й ці принципового значення документи так і залишилися нереалізованими.

Була певна надія, що становище вдасться виправити з прийняттям Національної доктрини освіти, у якій був навіть окремий розділ – «Національний характер освіти та виховання». На жаль, положення й цього широко рекламованого документа залишилися малорухомими й стали свого роду декларацією про наміри, а не документом прямої дії. У Доктрині та заходах з її реалізації практично нічого не було сказано, як і за допомогою яких чинників освіта й виховання в Україні мають стати національними по суті. У них багато уваги приділено підвищенню якості освіти, зміцненню її зв'язків з наукою, та практично нічого не було сказано про українознавство, яке вже на той час розвивалося як синтетична наука про український народ, його етнічну територію, державу Україна й світове українство. Навіть сам термін «українознавство» в загальнодержавному документі, присвяченому розвитку освіти та виховання, не згадано. Не було проаналізовано й стан та наслідки реалізації постанови Кабінету Міністрів України (від 5 серпня 1998 р.).

Складається враження, що всі ці документи стали своєрідною жертвою в діях урядових команд і управлінських структур на місцях. Бо чим можна пояснити той факт, що коли в 1997 р. у Києві, відповідно до наказу начальника Головного управління освіти, українознавство запроваджувалося в усіх школах міста з 1-го по 11 клас, то вже у 2006 р., як показало анкетне опитування, наприклад, у Дарницькому районі воно як окрема дисципліна вивчалося лише в чотирьох школах, а в інших зовсім не вивчалося або вивчалося «в процесі засвоєння інших дисциплін»?! Вивчення українознавства в школах і тепер ніким не контролюється і здійснюється на засадах самоініціативи окремих директорів шкіл та вчителів.

Такий хід подій спонукає до більш широких узагальнень. У числі головних причин того, що відбувається в освіті, як позитивного, так і негативного, протягом останніх років, маємо назвати перш за все роботу з управлінськими кадрами освіти. Часта їх зміна, політична заангажованість в орієнтації незмінно породжували й породжують необов'язковість у проведенні єдиної освітньої стратегії та державної політики. І це, в першу чергу, позначається на розумінні значення та змісту національної освіти і, відповідно, на ставленні до українознавства. Як наслідок – уже на початку XXI ст. деякі чиновники від освіти приходять до висновку, що українознавство – це лише відголос перших років романтичного піднесення на шляху незалежності, своєрідна «данина моді», яка тепер уже

минає. Бо нині для молоді важливі лише знання, які допоможуть їй у житті діяти так, як того вимагають ринкові відносини.

Така логіка чиновників нерідко проростає з обґрунтувань та рекомендацій сучасної педагогічної науки. Ось лише деякі орієнтири, які відтворюють філософію освіти в Україні XXI ст. Головним чинником її розвитку, як підкреслювалося на ювілейній сесії АПН (2002 р.), мають стати глобалізаційні процеси: зближення націй, народів, держав; створення єдиного економічного й інформаційного поля; вироблення здатності співпрацювати зі світом; країна, яка має неадекватні з іншими суспільні відносини, не може розраховувати на тривале існування й успішно розвиватися; природним постає завдання «зміни сутності держави», яка має передати частину своїх традиційних функцій об'єднанню держав континентного характеру і т.п. І президент АПН у своїй статті «Якісна освіта: вимоги XXI ст.» (газета «Дзеркало тижня» від 29. 06. 2006 р.) вважає, що головне тепер – у зміні функцій освіти (?), виокремленні в ній базових знань, наповнення ними підручників, освоєння нанотехнологій і т.д. І хибність діючої освіти тут вбачається в неадекватному стані та характері вивчення іноземних мов (?) Тому важливішим завданням має стати сприяння практичному оволодінню іноземними мовами. Серед інших завдань розбудови освіти XXI ст. називається формування самодостатньої особистості. І знову: як це має відбутися, в чому сенс і зміст самодостатньої особистості – відповіді немає. Залишається незрозумілим, звідки і як виростає така особистість, якщо вона не зв'язана з суспільними алгоритмами життя. Але ж людина – суспільне явище. Тільки в природосоціальній єдності людського буття, в суспільній природі людини розумної маємо шукати сенс і засоби самореалізації індивіда, особи, людської сутності як такої. Тож не в протиставленні індивіда (його особи) й спільноти, а в їхній органічній єдності бачиться дорога людського сходження, в т.ч. й у формуванні особистості.

Щодо інновацій, то не можна обійти ту з них, де пропонується започаткувати в освіті нове тлумачення таких вічних категорій, як «добро» і «зло». Бо в попередні роки в українців начебто склалося якесь викривлене про них уявлення, зокрема негативне ставлення до людей заможних, а тим більше, багатих. І як висновок: «Без утвердження позитивного ставлення до носіїв багатства ми не зможемо динамізувати прогрес в Україні». Отже, майже заклик, щоб і системою освіти виховувати людей, гідних наслідування, суспільної еліти, та правильне ставлення до носіїв аморальності і зла.

Шкода, що автор не сказав про причини того, що більша частина українців нині перебуває за межею бідності, і про те, яке ставлення до бідних і знедолених має формувати освіта. Напевне, коли ми будемо по-новому трактувати категорії «добра» і «зла», «любові» і «справедливості», «честі» і «безчестя», «правди» і «брехні», то неодмінно ці поняття з категорій вічних, моральних перейдуть у звичаєві, які в разі потреби можуть наповнюватися будь-яким змістом.

Свідомо чи за якихось інших мотивів пропонується проблеми сьогодення українців (світоглядні, економічні, соціальні, політичні, правові, моральні) перевести в площину власне освітньо-виховних. Але ж вони ніколи не були, не є і не можуть бути тільки проблемами освіти. Нове покоління українців навчається і виховується не тільки в садочках, школах, університетах, а, в першу чергу, в сім'ї, в суспільному оточенні, на їхніх моральних принципах, ціннісних орієнтаціях. І коли тут відбуваються збочення, то складно, якщо взагалі можливо, їх виправляти лише засобами освіти. Духовність хоч і має відносну самостійність, але коріння її проростають через усю товщу природних, соціально-економічних, політичних, культурних відносин, які діють у спільноті. Незаперечно й те, що духовність спільноти, як барометр, найбільш повно й об'єктивно відтворює її стан, здатність до самореалізації, передає риси та властивості. Тож цілком правомірно, коли тепер ми говоримо, що саме духовний стан нації слугує визначальним показником життєздатності народу і його країни. Без стійких духовних засад нація не може бути консолідованою, здатною побудувати міцну державу, відродити її економічний базис.

І за такого переконання з прикрістю маємо констатувати, що в Україні посилюється духовна криза. Найбільш гостро тепер це відчувається в культурі, науці й освіті. Відбувається нівелювання моральних орієнтацій, маргіналізація духовних цінностей, руйнування цілісного інформаційного та культурного простору, подальше розмивання підвалин національної консолідації.

Духовна деградація українського суспільства, як у дзеркалі, відображається в стані засобів масової інформації та змісті реклами, які тепер стали чи не головними чинниками «виховання» та «просвітництва».

Нав'язування «кліпової», касетної, інтернетної, рекламної системи мислення та виховання приводить до втрати основоположень ідей освіти не тільки в її етнонаціональній, а й у загальнолюдській сутності. На зміну етнонаціональним цінностям, які б мали консолідувати суспільство, пропонується сурогат так званої масової культури з її рекламними роликами, бордами, бойовиками тощо. Саме такий підхід і призводить до втрати цементуючих начал: мови, культури, віри, історичної пам'яті, внаслідок чого нація, суспільство, держава втрачають свою перспективу.

Освіта й виховання покликані допомогти людям не замкнутись у власному «я», «ми», а у відносно короткий термін стати причетними до найвіддаленіших періодів, епох, народів і поколінь, з'ясувати їхнє природне й соціальне підґрунтя, зіставити власні ідеї розвитку й засоби їхньої реалізації, зрозуміти, як усе відбувалося, щоб усвідомити свою мету.

Освіта та виховання постають як інтегруюче-акумулюючі й одночасно генеруючі засоби природосоціального досвіду. Вони є необхідною передумовою і творення, і реалізації ідей науки, яка досліджує закони розвитку, допомагає усвідомити методологію людського поступу. Те, що освіта й виховання адекватно реагують на всі зміни в бутті людей, має об'єктивний характер. Як і саме життя людей, вони не можуть перебувати в статиці. Але це не означає, що тут відбуваються постійні й кардинальні зміни.

Освіта та виховання завжди постають у таких визначальних вимірах:

перший – відтворює природно-історичне покликання людини розумної на Землі, формує досвід та уроки його здійснення;

другий – відображає специфіку його конкретно-історичних трансформацій на рівні певного соціуму й окремо взятої людини;

третій – розкриває особливості та передає форми його етнонаціонального прояву;

четвертий – формує бачення й розуміння вибору науково-обґрунтованих шляхів та засобів людського поступу в майбутньому.

Немає особливої потреби доводити, наскільки важливо в забезпеченні неперервності історичного процесу, в усвідомленні та реалізації людьми (народами) свого історичного покликання домагатись єдності в розумінні сутності освіти та виховання в усіх зазначених вимірах.

Спираючись на віковічний досвід, людство визначило для себе ті головні підвалини освіти та виховання, на яких тільки й може реалізуватися життя розумне, коли воно мислиться в перспективі неодмінно як продукт розвитку духовної сфери.

Серед них назвемо такі:

– тільки знання можуть допомогти людям розв'язати весь комплекс протиріч їхнього буття;

– на Землі тільки людина наділена здатністю пізнання законів розвитку Природи, а тому зобов'язана не лише розвивати її, а й творити своє життя та забезпечувати розвиток довкілля за цими законами, не порушуючи логіки творчості Природи;

– мірою людського поступу, самого життя людей мають бути любов, справедливість, доброчинність і красота творення. Людина прийшла в цей світ творити добро, а не зло;

– життя розумне не сумісне з нищенням і руйнуванням живої й неживої Природи. Найвищим його обов'язком є оберігати довкілля в цілісності й повноті, сприяти його розвитку як основи власного існування;

– неодмінною умовою людського сходження по цьому шляху є свобода вибору, освіта й виховання (самоудосконалення). Насилля, незалежно від форм, в яких воно здійснюється, чи то на рівні особи, чи спільноти (фізичне, економічне, політичне, духовне), є лихом для людства й гніздиться в неуцтві. Обмежена (будь-чим) людина не стане духовно багатою й не буде діяти адекватно;

– тільки переконання у своїй історичній доцільності може вести людину, спільноту, людство по життю;

– мірилом людської сутності є творча праця, яка є й завжди буде найвищою цінністю. Творчість людей є основою еволюції, єдиним засобом адаптації й очищення людського буття від усілякого бруду, побічних продуктів розвитку;

– співробітництво між людьми на основі довіри – не тільки єдиний розумний спосіб співжиття, а й самого існування людей у часі й просторі. Самість, корисливість, егоїзм не властиві людській природі;

– найоптимальнішим у людській спільноті є принцип рівних можливостей. Будь-яка нерівність між людьми, спільнотами, державами веде до порушення гармонії розвитку, ставить під загрозу не лише існування людства, а й довкілля;

– в Людині, як і в Природі, закладені початки необмежених можливостей, що можуть бути використані як в інтересах життя розумного, так і проти нього. Необхідно постійно вивчати й розвивати людські можливості у їхньому життєстверджуючому значенні;

– саме тому людська свідомість і доброчинність творення мають бути предметом першочергової і головної турботи школи;

– освіта та виховання повинні більш цілісно й системно сприяти пізнанню й розкриттю життєстверджуючих можливостей людини.

Досвід попередників переконує, що творити, виховувати, вдосконалювати можна тоді, коли відомі основа, база, на якій все має відбуватись, і мета.

Ми часто тепер чуємо від економістів, підприємців, політиків, державних діячів про необхідність захисту, відстоювання «національних інтересів» України, її народу, держави. І, напевне, не завжди задумуємося над усією масштабністю і змістом самого поняття. А говорити про національні інтереси й не розуміти сутності національної ідеї, історичного покликання народу – значить не усвідомлювати всієї повноти, а відтак і всього масштабу й характеру необхідних дій для їхньої реалізації.

У нас же для декого національні інтереси обмежуються, в кращому разі, ситуативними діями, інтересами галузі, підприємства, фірми, а то й власними запитами. Та іншого, напевне, й не могло бути за умов, коли національна наука, освіта та виховання, які покликані досліджувати подібні явища й формувати їхнє розуміння, перебувають у глибокій кризі. Масштабні бачення та розуміння мають формуватися протягом усього життя людини. Тоді й тільки тоді ми не будемо свідками таких дивацтв, коли не лише політики та державні діячі, а й відомі науковці говорять, що «національна ідея в Україні ще не сформувалася», що «в Україні національна ідея не спрацювала» і що «ми не знаємо, яку державу будуємо», тощо. Зрозуміло, нам усе ще не вистачає наукових знань про самих себе.

Наукою, яка покликана заповнити існуючу тут прогалину, і має стати українознавство, яке в українській науці представляє знання про народ, природу й державу в їхній органічній єдності та взаємодії. Воно на синтезованому рівні знань досліджує й розкриває феномен українства, закономірності, досвід та уроки етно-, націєтворення, матеріального й духовного життя, розвитку етнічної території. Наука самопізнання українського народу має давні традиції. Вона опирається на фундамент, який залишили нам попередники-українознавці Г. Сковорода, М. Максимович, М. Костомаров, П. Куліш, Т. Шевченко, І. Франко, М. Грушевський, В. Вернадський, С. Єфремов і ціла плеяда діячів НТШ.

Особливо відчутні зрушення в її становленні відбулися з проголошенням незалежності України, коли впродовж першого десятиліття було створено три спеціалізованих інститути: при Київському національному університеті імені Тараса Шевченка (з червня 2000 р. – НДІУ МОНУ, а з серпня 2009 р. – ННДІУ), академічний імені І. Крип'якевича у Львові та при Івано-Франківському державному університеті, Центр українознавства при Національному університеті імені Тараса Шевченка, дві філії ННДІУ МОНУ у Верховині та Сімферополі, встановлено наукові контакти та розпочато співпрацю українознавчих центрів України й діаспори.

Та чи не найбільш помітною в цей період стає діяльність колективу ННДІУ МОН України. Завдячуючи йому, здійснюються перші системні дослідження з українознавства і як науки, і як навчальної дисципліни. Зокрема, створені концепції українознавства як окремого інтегративного навчального курсу і як методологічної основи освітньо-виховного процесу, підготовлені програми для всіх типів навчально-виховних закладів, створені перші підручники, посібники, бібліографічні довідники. На основі всеукраїнського й зарубіжного досвіду розробляються навчальні програми та плани для підготовки фахівців з українознавства, ведеться робота з розгортання курсів підвищення кваліфікації вчителів та викладачів українознавства. Починає діяти факультет українознавства. Розроблено освітні програми з українознавства та положення про кафедру українознавства для вищої школи, підготовлено й видано збірник, до

якого включено Концепцію національної освіти, програми для різних типів освітніх закладів України та діаспори.

З 2001 р. здійснюється видання науково-педагогічного журналу «Українознавство», який, як і «Збірник наукових праць», став своєрідним центром координації наукових досліджень, узагальнення та поширення освітньо-виховного досвіду.

Усе це сприяло накопиченню певного досвіду впровадження наукових і науково-методичних розробок з українознавства в освітній процес у навчальних закладах Чернівецької області, Львівщини, Кривого Рогу, Сімферополя, Києва, який активно поширювався й через щорічну Міжнародну науково-практичну конференцію «Українознавство: стан, проблеми, перспективи розвитку».

І все ж від зробленого немає повного задоволення. Бо здобутки науки тільки тоді чогось варті, коли вони стають надбанням усієї спільноти, допомагають у вирішенні її злободенних питань.

З українознавством цього ще не сталося. Це підтверджує і хід обговорень на нашій конференції, з яких можна зробити висновок, що більшість проблем нашого сьогодення породжені несформованістю на загальнодержавному рівні чіткого уявлення про концептуальні та теоретико-методологічні підвалини процесу, який би забезпечив реалізацію головної мети – самопізнання, самовдосконалення та самореалізацію українського народу. Переважно на старих ціннісних орієнтаціях робиться спроба наростити нові «національні» форми. В Україні досі не сформована думка про пріоритетну роль українознавства як наукової основи формування національної самосвідомості, вироблення ідеології національно-державного розвитку. До цього часу не розроблено чіткої й дієвої державної стратегії й програми реформування національної освіти та виховання на засадах українознавства. І як наслідок, у цій сфері за останні 19 років якихось серйозних зрушень поки не відбулося. Не дивно, що й тепер можна почути, що ми не те що консолідованої нації, а й власної національної ідеї все ще не маємо, що Україна – це держава, де вирішуються переважно тактичні питання в інтересах політичних угруповань, соціальних груп, окремих людей, які не можуть визначити перспективи навіть для самих себе. У спільноті ж, як засвідчує практика, поки що відсутнє чітке бачення пріоритетів та ідеалів, принципів і методів, за якими необхідно будувати незалежну Україну. Виправленню ситуації багато в чому могло б посприяти розроблення на загальнодержавному рівні цільової програми реформування найважливіших сфер і галузей духовного життя народу на якісно нових українознавчих засадах. Ефективність її положень мала б бути забезпечена відповідним державним бюджетним фінансуванням, зокрема розвитку науки і освіти як нерозривного цілого, оскільки освіта не може плідно розвиватися без проведення наукових досліджень та впровадження отриманих результатів у всі сфери суспільного життя. Тож бажано, щоб рік, який ми хочемо проголосити роком освіти, став і роком науки в їхній органічній єдності.

У наукових дослідженнях важливо зосередити увагу на подальшому, більш глибокому розробленні концептуальних, теоретико-методологічних, історичних та історіософських підвалин науки самопізнання та технологій впровадження наукового доробку в суспільно-політичне, державне життя, в системи науки, освіти та виховання.

З цією метою є потреба більш скоординовано використовувати існуючу систему підготовки та перепідготовки кадрів, ЗМІ, наукові планові видання, систему Інтернет. Цьому багато в чому могло б посприяти відновлення діяльності факультету українознавства на базі ННДІУ МОН та курсів з перепідготовки й підвищення кваліфікації вчителів (викладачів) українознавства та організаторів освітньо-виховного процесу. З цією ж метою ННДІУ бажано було б розробити й запропонувати іншим інституціям, які здійснюють перепідготовку кадрів усіх рівнів і напрямів, курс з українознавства як складову освітніх програм. При розробленні «Базового навчального плану» для загальноосвітніх та ВНЗ МОН України домогтися виконання положення Постанови Кабінету Міністрів України (від 5.08.1998 р.) про включення до нього українознавства як окремої нормативної дисципліни та передбачити підготовку бакалаврів за спеціальністю «українознавство». При цьому в програмах і навчальних планах особливу увагу звернути на вивчення учнями та студентами питань етно-, націєгенезу українців, проблем інтеграції етнічних меншин в єдиний гуманітарний простір України. Настав час для створення окремих факультетів і кафедр з українознавства при національних педагогічних університетах, а в структурі Міністерства освіти і науки – спеціального підрозділу (відділу), який би оперативно вирішував усі питання, пов'язані з розвитком українознавства як науки і навчальної дисципліни, в т.ч. узагальнення та поширення найкращого досвіду впровадження українознавства в освітньо-виховний процес.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний стандарт базової і повної середньої освіти // Освіта. – 20 січня 2004.

2. Інститут українознавства. Довідник до 10-річчя діяльності. – К., 2002.

3. Кононенко П., Кононенко Т. Освіта XXI ст.: Філософія родинності. – К., 2001.

4. Токар Л. Українознавство в розвитку національної освіти та виховання // Зб. наук. праць НДІУ. – Т. 1. – К., 2003; Токар Л.К. Українознавство в системі наукових і навчальних дисциплін // Українознавство. – 2003. – № 2–3.

5. Філософія освіти XXI століття. Виступ Міністра освіти і науки України, Президента АПН України, академіка НАНУ В.Г. Кременя на науковій ювілейній сесії АПН // Освіта. – 18–25 грудня 2002.

6. Про Національну доктрину розвитку освіти. Указ Президента від 17.04.2002 № 347/2002 // zakon.rada.gov.ua